

Älskaren och den Älskade – och ännu mycket mer Johannes av Korsets gudsbild (2)

Av Elisabeth Peeters, karmelitnunna

Gud är kärlek, säger evangelisten Johannes (1 Joh 4:16). Med tiden har vi blivit så vana vid att upprepa det att det nästan låter som en klyscha. Och sorgligt nog kan denna vackra utsaga förbli något helt abstrakt om man inte också säger hur denna kärlek konkret yttrar sig. Kanske det är orsaken till att Johannes av Korset, som ju oupphörligt besjunger kärlekens Gud och dessutom kunde stora delar av Bibeln utantill, aldrig uttryckligen citerar just detta bibelord.

Utifrån allt han skriver framgår det dock vilket ”mänskligt” och människoälskande ansikte hans Gud har. För Johannes är Gud i första hand *el Amado*, den Älskade, som intresserar sig för och vill träda i förbindelse med oss människor, långt innan och vida mer än vi söker honom: ”Om själen söker Gud, söker hennes Älskade henne mycket mer” (*Levande kärlekslåga*, 3,28). Eller också: ”Du visar dig ju först och går ut för att möta den som längtar efter dig” (*Ord av ljus och kärlek*, 2). Johannes hävdar till och med att Gud är *enamorado* – förälskad i oss människor och rent av i var och en av oss, oberoende av våra förtjänster.

Gud som Älskare och den Älskade, med andra ord, Gud som inte plågar oss med bud och förbud utan som den Förälskade som åtrår vår kärlek och ingenting hellre vill än att få älska oss så mycket att han kan omdana oss i sig själv: ”Det som Gud avser, han som till sin natur är Gud, är att göra oss till gudar genom delaktighet, i likhet med elden som omvandlar allt till eld” (*Ord av ljus och kärlek*, 106). Detta blir ännu tydligare när vi ser vilka bilder Johannes sedan använder för att beskriva den gudomliga kärlekens väsen.

Ett spektrum av bilder

När vitt ljus faller genom ett prisma ser man med ens en hel regnbåge av färger. Så breder Johannes ut ett rikt spektrum av bilder inför våra ögon vilka alla belyser bestämda aspekter av Guds kärlek. Gud är mer än allt detta, men han är i varje fall också allt detta. Faktiskt förtjänar varje bild att man dröjer sig kvar vid den och låter den inverka på sig så att man märker hur befriande den gudsbild är som man här ställs inför.

Dessa bilder kan verkligen i sin ofta överraskande fräschör (fastän de i sista hand alla grundar sig på bibeltexter) erbjuda ett helande alternativ till de negativa gudsbilder som vi talade om i föregående nummer. I denna korta artikel kan jag endast nämna några av de viktigaste bilderna och helt kortfattat förklara hur man kan förstå dem som helande gudsbilder.

Jag skulle dock vilja uppmuntra varje läsare att själv för en tid leva med den bild eller de bilder som mest talar till honom eller henne, och kanske också att gå och botanisera i Johannes skrifter för att upptäcka ännu fler härliga bilder.

Sol och överflödande källa

Johannes av Korsets Gud är en Gud som ingenting hellre vill än att ge sig själv åt oss människor, och detta överflödande och gratis – om vi bara vill ge honom utrymme: ”På samma sätt som solen går upp i gryningen och lyser över ditt hus för att kunna strömma in där, om du bara öppnar ditt fönster, så är det med Gud (...); han skall strömma in i den själ som är tom (dvs. inte belamrad med ytliga ting)... Gud står liksom solen över själarna för att meddela sig med dem” (*Levande kärleksläga*, 3,46,47).

Naturligtvis kan han obehindrat göra detta först när vi ”öppnar fönsterluckorna” och inte längre är så fulla av andra ting att han med den bästa vilja i världen inte kan komma in. Men det viktigaste är i alla fall att Solen alltid finns där för oss och att den ingenting hellre vill än att värma oss med sina strålar. Vi får alltså sola oss i Guds kärlek! Inte ens våra ängsliga tankar att det ännu finns så mycket i oss som hindrar oss från att helt och hållet öppna oss för Solen behöver hålla oss tillbaka.

Det är just genom att om och om igen sola oss i kärleken som vi blir allt friare från de många ting som ännu binder oss och hindrar oss. Vi märker då lättare hur föga av äkta tillfredsställelse som de ytliga tingen skänker oss. För att hålla oss till vår bild så smälter de långsamt bort som snö i solsken.

På ett annat ställe kallar Johannes Gud för ”en källa, ur vilken var och en får hämta så mycket hans kruka kan rymma” (*Bestigningen av Berget Karmel*, II, 21,2). Källan flödar alldeles fritt, jag behöver inte visa fram några förtjänster eller bedrifter för att få ösa upp, och inte heller kommer någon betalning på tal. Nej, jag får hämta upp så mycket som min kruka kan rymma. Och det är just genom att få vatten ur källan som min enkla kruka så småningom blir större.

Båda bilderna kan vara en hjälp när det gäller att frigöra sig från ”bokhållarguden” som med argusögon ger akt på mina goda och dåliga handlingar för att sedan göra en noggrann summering. Sådan är inte Gud säger oss dessa bilder!

Befriare, arkitekt, läromästare och vägvisare

Vi har redan nämnt att Gud inte har någon annan avsikt än att omdana oss i sig själv. Denna dröm som Gud hyser för oss människor behöver vi lyckligtvis inte förverkliga av egen kraft – då skulle resultatet bli minst sagt torftigt – också om vi får och måste ge vårt bidrag. Nej, Gud själv tar oss vid handen och befriar oss från ”fångenskapen i Egypten” (*Levande kärleksläga*, 3,38), det vill säga från allt som gör oss ofria i vårt inre och fåfängt fastkedjade vid oss själva i stället för att låta oss leva i kärlekens vidsträckta rymder. Även på detta område finner vi hos Johannes några fångslande bilder.

Gud är arkitekten som själv i oss bygger det hus där han kan bo: ”Eftersom han är den övernaturliga byggmästaren, kommer han i varje själ att (...) uppföra den byggnad han vill, om du (andlige ledare) förbereder henne för detta (genom att Gud tillåts befria henne från allt som förslavar henne)” (*Levande kärleksläga*, 3,47).

Och samtidigt är Gud själv vägvisaren av vilken vi på vår vandring genom mörkret – för detta är vad befrielseprocessen innebär för oss – blint måste låta oss ledas: ”Nu tar Gud dig vid handen och leder dig som en blind på mörka vägar utan att du vet var och varthän, mot ett mål som du själv aldrig skulle ha funnit trots all hjälp av dina ögon och dina fötter. (...) Så är det också med själen: ju mer hon går framåt, desto mer tränger hon igenom mörkret utan att veta vart hon går. Och det är därför som vi säger att Gud här är Mästaren som leder denna blinda själ” (*Själens dunkla natt* II,16,7-8).

Vilka befriande gudsbilder för den som lider under den ”krävande prestationsguden”, för den som alltid är rädd för att inte hålla måttet inför Gud, eftersom han eller hon kommer till korta vad gäller evangeliets krav. Även om det inte går utan vår medverkan (dvs. vår beredvillighet att låta Gud handla), så är det i sista hand inte våra prestationer som är det avgörande utan just det som Gud ”presterar”. Det egentliga arbetet behöver vi inte utföra, det gör han själv.

En älskande mor

Denne Gud är ingen sträng fadersfigur utan som en älskande mor: ”Så snart själen beslutar sig för att tjäna Gud på ett generöst sätt (på allvar vill ha med honom att göra), så börjar Gud vanligen att lyfta upp henne och vårda henne som en älskande mor vårdar sitt barn. Hon värmer det vid sitt modersbröst, när det med söt mjölk och mild välsmakande mat, bär det i sina armar och smeker det. Alltefter som barnet tillväxer bemödar hon sig om att avhålla sig från smekningar, hon avlägsnar det från bröstet vilket hon bestryker med besk aloesaft, och hon sätter det på golvet för att det skall lära sig att gå och att lämna sina barnsligheter och så småningom vända sig till mer väsentliga ting.

Så snart Guds nåd, denna älskande moder, har återfött en själ till nytt liv och till iver i Guds tjänst, handlar den med henne på samma sätt” (*Själens dunkla natt* I,1,2). Vi kan lägga märke till hur nyanserad denna bild är. Det är inte bara tal om trygghet och om spädbarnets symbios med modern utan också om hennes försök att steg för steg hjälpa barnet att växa upp. Guds moderskärlek ger trygghet så länge vi behöver det men som god uppfostrare hjälper den oss också att bli andligt fullvuxna och inte fastna i en infantil grundhållning. Den hjälper oss till att i andligt avseende stå på egna ben!

Därför kan denna bild tjäna som ett gott korrektiv för människor som löper risken att alltför ensidigt söka trygghet hos Gud eftersom de saknat den hos sina föräldrar. Omedvetet degraderar de då Gud till en ”ställföreträdargud”. Men Gud vill ge oss mycket mer än bara trygghet. Han erbjuder oss en mogen ömsesidig relation.

Samtidigt läkare och läkemedel

Det är inte lätt att bli andligt fullvuxen. Precis som fallet är med den naturliga uppväxtprocessen är det förenat med kriser och smärta, och det finns inte så få ”barnsjukdomar” som måste övervinnas. Inom denna ram lämpar sig bilden av Gud som en god läkare vilken samtidigt själv är den bästa medicinen: ”Eftersom nu Gud på detta sätt tar själen under behandling och botar henne från hennes många sjukdomar för att göra henne helt frisk, måste hon nödvändigtvis lida på grund av dessa sina sjukdomar under en sådan kur och rening” (*Levande kärlekslåga*, 1,21).

Naturligtvis är en sådan kur ingen sinekur. Den kan emellanåt bli smärtsam, för som en skicklig kirurg måste Gud tid efter annan bruka sin kniv för att kunna göra oss friska: ”O gudomliga hand, du har sårat mig för att kunna hela mig och du har dödat allt det i mig, som gjorde att jag var död och utan Guds liv, i vilket jag nu får leva” (*Levande kärlekslåga*, 2,16). Inte desto mindre tror jag att också denna bild kan vara befriande.

Den kan stärka vår tilltro till att de sår som livet tillfogat oss – även sådana som verkar vara till förfång för vårt andliga liv – verkligen kan helas ordentligt. Uppenbarligen är det så att Gud själv är intresserad av att bota oss. Och det är han sedan länge i färd med ... men på sitt eget sätt och enligt sin egen tidsplan. Detta behöver inte innebära att alla symptom som vi själva besväras av nödvändigtvis måste försvinna, men säkert att vi på djupet blir allt mer mottagliga för hans kärlek.

Förtärande eld

Guds kärleks mer hårdhänta och handlingskraftiga – men ändå så kärleksfullt menade – sida, kommer tydligast till uttryck i bilden av Gud som en förtärande eld. Naturligtvis går denna tillbaka till Guds självuppenbarelse i den brinnande törnbusken (2 Mos 3:2). Johannes skriver: ”Det gudomliga ljuset renar själen och förbereder henne till att fullständigt förenas med Gud på samma sätt som elden gör när den verkar på träet som den skall förvandla till eld. (...) Innan den gudomliga elden förenar sig med själen och förvandlar henne till sig själv, renar den henne allra först från alla motverkande beståndsdelar” (*Själens dunkla natt* II,10,1-2).

Han talar själv om ett glödande brännjärn som visserligen orsakar smärta men också stor lycka, eftersom det gör att vi i allt högre grad utsätts för Guds kärlek. Just på detta sätt helas såren i vår själ – inte genom att man rätt och slätt låter dem försvinna utan genom att de fylls med kärlek och förvandlas till kärlekssår: ”Antingen nu en själ är sårad av andra sår, som kommer från synden och annat elände, eller hon är sjuk, så tillfogar detta brännjärn av kärlek ett sår av kärlek i den själ den vidrör, och det genast” (*Levande kärlekslåga*, 2,7). När denna process går mot sitt slut har Guds kärleks eld blivit en flammande låga i oss som får oss att älska lika passionerat som Gud. Inte undra på att Johannes kallar den helige Ande för en ”levande kärlekslåga”.

Dessa bilder gör det klart att även om Gud är kärlek får man inte förväxla honom med en snäll farfar. Även det skulle ju vara en skevt tecknad gudsbild. Äkta kärlek är inte mjälig utan kan också vid behov vara kraftfull, just för den älskade människans skull.

Samtidigt begär inte denna Kärlek för mycket, den vet precis hur mycket en bestämd människa klarar av och vad hon behöver. Följande bild vittnar om detta.

En Gud som kastar om rollerna

Kanske den vackraste gudsbild som Johannes tillhandahåller är den av Gud som kastar om rollerna: "Varken kärleken hos en mor som ömsint smeker sitt barn, eller en brors kärlek eller vänskap, kan jämföras med den. Ömheten och den sanna kärleken med vilken den oändlige Fadern undfägnar och upphöjer denna ödmjuka och älskande själ när en sådan höjd (...) att Fadern själv underordnar sig henne för att upphöja henne, som om han vore hennes tjänare och hon hans herre.

Och han är lika angelägen om att undfägna henne som om han vore hennes slav och hon hans gud. Så djup är Guds ödmjukhet och mildhet!" (*Andlig sång B*, 27, inledn.). Gud som människans ödmjuka slav! Det är inte utan skäl som Johannes ständigt upprepar att Gud vill "upphöja eller "vidga" (*engrandecer*) oss människor (se t.ex. *Själens dunkla natt II*, 17,8; *Levande kärlekslåga*, 2,3; 2,28; 2,36; 3,7; 4,12).

Det här är ingen Gud som spelar ut sin allmakt mot oss för att göra oss små, ingen sträng domargud som omsorgsfullt noterar människans hela skuld för att låta henne betala till sista öret. Johannes' Gud vill tvärtom själv stå i skuld till oss och "belöna (oss) övermåttan stort" för allt som vi gjort och genomgått för honom: "Det är nämligen så att hon (själen) inte genomgått en enda svårighet eller frestelse eller utfört någon botgöring eller något annat verk på denna väg, som inte vedergälls av hundrafaldig tröst och njutning i detta livet (alltså inte först i det kommande!). Och så kan själen (människan) nu säga med full rätt: 'och betalar varje skuld'" (*Levande kärlekslåga*, 2,23).

Guds kärleksfulla blick

Slutligen måste vi ännu säga några ord om Guds blick – en bild som helt tydligt fascinerat Johannes. Gud betraktar oss oupphörligen, inte med en sträng utan med en kärleksfull, uppskattande, livgivande blick: "För Gud är att se på samma sak som att älska, liksom betrakta är att uppskatta det han betraktar" (*Andlig sång B*, 31,5). Hur annorlunda klingar inte detta jämfört med det som triangeln med "Guds öga" antyder: "Gud ser dig. Här svär man inte!" Där handlar det om att tukta människor genom att i dem injaga rädsla för den straffande Guden.

Johannes av Korsets Gud – och det är i grund och botten Bibelns Gud – är emellertid en synnerligen tillmötesgående Gud. I hans ögon får vi finnas till, trots alla våra skrämor och bulor, trots alla våra fel och ofullkomligheter. Det är oss själva som han uppskattar! Och det som ännu är oansenligt i oss förvandlas under hans kärleksfulla blick.

Han gör oss själv vackra och omdanar oss vartefter till sig själv: ”Med Brudgummens ‘ögon’ menar hon (bruden) hans gudomliga barmhärtighet. Han stiger ner till själen i barmhärtighet, inpräglar och ingjuter i henne sin kärlek och nåd med vilka han gör henne så vacker och upphöjer henne så att han gör henne delaktig av gudomlig natur” (*Andlig sång B*, 32,4).

Denna sista gudsbild – Gud som någon i vilkens ögon vi får finnas till, som sätter värde på oss och som vill göra oss allt vackrare - kan bli en hjälp för människor som har svårt att bygga upp en känsla av deras eget värde. Medvetandet om att vi är vackra i Guds ögon och att han vill göra oss allt vackrare kan bli en stark impuls till att se mer positivt på oss själva och samtidigt bli mindre avhängiga av andras omdömen.

Detta är naturligtvis endast några få aspekter av den rika gudsbild som Johannes låter träda fram inför våra ögon. Vi skulle kunna anföra ännu många ytterligare citat, t.ex. om Guds ömhet (*suavidad*), hans finkänslighet (*delicadeza*) i umgänget med oss människor, hans skönhet (*hermosura*) – något som särskilt appellerade till Johannes och hans konstnärssjäl. Men kanske har läsaren vid det här laget fått lust nog att själv söka vidare?